

ցումները կը շարունակուէին դեռ, թէեւ պնդել կարելի չէ²⁵»:

Ինձի կը թուի թէ վերջին այս կասկածը աւելի հիմնաւոր է եւ ինչպէս կը կարծեմ կարելի է պնդել հաստատապէս թէ «Հարցմունք եւ պատասխանիք» հրատարակութիւնը ամբողջական չէ: Ահա թէ ինչո՞ւ: Մտաջելի Չեռագիրներու ընծայած խորագիրներն են «Հարցմունք եւ պատասխանիք ի Գիրս Ծննդոց» (Թ. 99) եւ կամ «Հարցումն գեղեցիկ եւ պիտանիք յԱրարածոց Գրոցն» (ԼՂԲ. Թ. 453). Ալեշանի գործածած Բ Չեռագրին խորագիրը, որ կը թուի թէ կը բովանդակէ կարեւոր մանրամասնութիւններ, ծանօթ չէ տարաբախտաբար, իսկ Թ. 324 չունի խորագիր նոյնպէս տարաբախտաբար: Արդ ի՞նչ կը նշանակէ բառական ի Գիրս Ծննդոց եւ ի՞նչ կը նշանակէ յԱրարածոց Գրոցն: Առաջին ձեւը կը նշանակէ տառական հարցումներով եւ պատասխաններով խմբագրուած մեկնութիւն մը Մովսիսի առաջին գրքին, որ կը պատմէ վեցօրեայ արարչագործութիւնը եւ նահապետներու յաջորդականութիւնը կենսագրական առաւել կամ նուազ մանրամասնութիւններով մինչեւ Յովսէփ Գեղեցիկի վախճանումը, իսկ երկրորդ ձեւը կը նշանակէ մովսիսեան նոյն գրքին նոյն մեկնութենէն քաղուածաբար առնուած գեղեցիկ եւ պիտանի հարցումներ եւ ի հարկէ նաեւ պատասխաններ: Թէ առաջին եւ թէ երկրորդ պարագային կը մնայ միշտ թերակատար եւ կրճատ խնդրական հրատարակութեան բնագիրը: Առաջին պարագային որովհետեւ ի զուր կը ջանանք հանդիպել այնտեղ օրինակի համար նախամարզուն անընդմիջական յաջորդէն մինչեւ Յովսէփ Գեղեցիկի ժամանակաշրջանն ընդգրկող գէպքերու ու գէմքերու մասին ուղղուած հարցերու եւ տրուած պատասխաններու, երկրորդ պարագային որովհետեւ քաղուածը չէ կարելի ամբողջութիւն համարիլ:

²⁵ Անդ, էջ 4:

1582.63

Ես սակայն անձնապէս կը կարծեմ թէ խորագրին աւանդած Գիրք Ծննդոց կամ Արարածոց բացատրութիւնը չէ գործածուած իբր համազօր Մովսիսի առաջին գրքին ամբողջականութեան ընդարձակ մտքով, այլ առաւելապէս Հեղինակը նոյն բացատրութեամբ ցանկացած է ըմբռնել եւ շեշտել յատուկ մտքով Մովսիսի առաջին գրքին Ա.—Ե. գլուխները, որ է ըսել վեցօրեայ արարչագործութիւնը մինչեւ Նոյի պատմութիւնը բացառաբար, ուր կը վերջանայ յատկապէս Արարածոց Գիրքը՝ «այս է գիր արարածոց մարդկան» (Ծննդ. Ե. 1): Ընդդ այնպէս ուրեմն, ինչպէս Տաթեւացին²⁶ յօրինած է իր Հարցմանց գրքին Թ. եւ Ժ. գլուխները՝ «Յաղագս հրեշտակաց», էջ 130—145 եւ «Յաղագս դիւաց», էջ 146—153, որուն կը յաջորդէ Ժ. Գլուխը՝ «Յաղագս գործոց եւ արարչութեանն Աստուծոյ՝ վեցօրեայ», էջ 156—227: Մեր մեկնաբանած այս իմաստով ալ սակայն կը մնան դեռ անկատար խնդրոյ նիւթ Հարցմունք եւ պատասխանիք:

Աւելի մերձուստ նկատենք սակայն մեր տրամադրութեան տակ դրուած բնագիրը: Հեղինակը ստեղծագործութեան հանդէսը անթերի ցուցադրելու զովելի ձգտումով մովսիսեան սկզբնաւորութեան կը նախակարգէ ընդարձակ ուսումնասիրութիւն մը հոգեղէն կատարելագոյն արարածներու հրեշտակներու եւ դեւերու մասին: Նախ կը քննէ հրեշտակներու ստեղծման շրջանը՝ «Հրեշտակք յառաջ արարեալք են քան զերկինս եւ զուսաւորս» (Հարցմ. Ա.): Կարելի չէ պնդել թէ նախնական բնագրին մէջ այս էր սկզբնաւորութիւնը. այս մասին վճռական վերջին խօսքն ունի թերեւս Ալեշանի կիրարկած Բ Չեռագիրը, որ կ'աւանդէ, ինչպէս նկատեցինք, հետաքրքրական խորագիր եւ պահած է թերեւս նաեւ բացատրական նախաշաւիղ: Յաջորդ

²⁶ Գիրք Հարցմանց երկր երանեալ սրբոյ հօրն մերոյ Գրեգորի Տաթեւացոյն, Կ. Պոլիս 1729:

հարցումները նուիրուած են հրեշտակներու էութեան (Բ.), նպատակին (Գ.), բնակութեան (Դ.), բնութեան (Ե.) եւ անուանակոչութեան (Զ.), էջ 7—9: Կարելի չէ նոյնպէս, կը թուի ինձի, պնդել հաստատապէս թէ այսչափ էր հրեշտակներու մասին նուիրուած հարցուպատասխանին²⁷:

Գրութեանս դիւաբանական մասն աւելի ընդարձակ է եւ թերեւս անթերի իր սկզբնական վիճակին մէջ եւ կը կազմէ տոհմային հետաքրքրական կորիզը հարցումներու եւ պատասխաններու: Դեւերու շարքին կը դասակցէ Հեղինակը քաջերը, վեշապները, հսկաները եւ կախարհները: Կը ջանայ փաստացի հաստատել թէ «դեւք անմարմին են» եւ «առ աջօք երեւին» եւ «գամենայն ինչ երեւոյթս առնեն եւ ոչ ձշմարտիւ» (Ը.), մինչ «ոչ քաջ լեալ է եւ ոչ վիշապ» (Թ.), այս ստույթները սատանան է որ կը մուծէ աշխարհ «եւ (դ) վեշապ, որ է աւճ մեծ, առ աջօք մեծ ցուցանէ, զի ահադին երեւեալ՝ մարդիկ ի պաշտաւն առնիցեն զաւճն», նոյն նպատակով է որ «ինքեանք դեւքն ջորիք եւ էջք երեւին ի կալ . . . սուտ ամենեքեան» (Ժ.): ԺԱ. հարցումն է «եւ ընդէ՞ր ապա Եսայի ասէ, Անդ դեւք կաքաւեացեն եւ Մովսէս ասէ. Մտանէին որդիքն Աստուծոյ առ դասերս մարդկան եւ ծնանէին հսկայքն.

²⁷ Տաթեւացոյ Հարցումները կը բովանդակեն՝ զինչ է իմացական եւ իմանալին (պրակ. Ա.), վասն էր զանազանապէս տայ Աստուած զպարզեւս (Բ.), վասն տեղեան հրեշտակաց (Գ.), զինչ է շրեքերպեան կենդանիքն (Դ.), սրբէս երեւին՝ անմարմինքն, մարմնով, առ աջօք, թէ իսկութեամբ (Ե.), վասն դասուց հրեշտակաց (Զ.), վասն կարգաց դասուց հրեշտակաց (Է.), վասն անուանց հրեշտակաց (Ը.), վասն հատարակութեան եւ յատկութեան հրեշտակաց (Թ.), յաղագս քահանայապետութեան (Ժ.), վասն շնորհաց (ԺԱ.), զանազանութիւն հոգւոյ եւ հրեշտակի (ԺԲ.), վասն թուոց հրեշտակաց (ԺԳ.), վասն շարժութեան հրեշտակաց (ԺԴ.), վասն էր մարդս կարօտացաւ գրոյ (ԺԵ.), վասն շարժութեան սիրոյ եւ սիրելութեան (ԺԶ.), վասն անուանց հրեշտակաց (ԺԷ.), վասն փառաբանութեանց հրեշտակաց (ԺԸ.), վասն խօսից հրեշտակաց (ԺԹ.): Այս յառաջընթացութեան համեմատութեամբ ո՞րքան ծայրաքաղ են մեր գրութեան հրեշտակներու մասին յատկացուցած հարցումները:

ուստի առեալ եւ վարդապետաց ի բանս իւրեանց յիշեն զքաջան՝ յաւերժահարսունս կոչելով» եւ այլն: Այս հարցման Սուրբ Գրքէն քաղուած աստուածային վկայութիւններով քաջադէպ պատասխան տալէ յետոյ, կ'անցնի Հեղինակը ցոյց տալու թէ իսկապէս «զինչ արդեաւք էին հսկայքն (ԺԲ.): ԺԳ.—ԺԹ. գլուխները կը նուիրուին ընդարձակօրէն կախարդաբանութեան, իսկ Ի.—ԻԳ. հարցումներն դիւահարցումներու: Այս հարցերուն առաւել կամ նուազ մանրամասնութիւններով դիպողագոյն պատասխաններ գիտէ կերտել Հեղինակը եւ «վասն հրեշտակաց (ի՞նչու չկայ եւ դիւաց) այսչափ տեղեկացեալք»²⁸ կը սկսի ԻԴ. գլխով հարցանել թէ «քանի երկինք են»:

Այստեղ է որ կը սկսի իսկապէս յատուկ մտքով Արարածոց կամ Ծննդոց գրոց մեկնաբանական հարցումներն ու պատասխանները: Դիւրին է այժմ Մովսիսի գրքին առաջնորդութեամբ վճիտ զաղափար մը կազմել թէ ո՞րքան թերակատար է, ո՞րքան բովանդակազուրկ եւ ո՞րքան խառնակ ու անկարգ մովսիսապատում արարչագործութեան մեր մեկնութիւնը: Կարելի է երբեք կարծել թէ այսպէս էր նաեւ գրութեան սկզբնական հանգամանքը:

Ծննդոց վեցօրեայ արարչութեան պատմութեան Ա. գլուխն ունի 31 թուահամար: Այս թուահամարէն հաջւել 20 տուն ունի իր մեկնաբանական հարցուպատասխանին մեր գրութեան մէջ: Կը թուի ինձի թէ Ակիւնեանի նշած ԼԲ. հարցման շարունակութիւնը թերթերու քայքայումէն սխալմամբ տեղափոխուած է եւ կազմած ԺԴ., ԺԵ. եւ ԿԱ. հարցումները, որոնք

²⁸ Գեւերու մասին Տաթեւացոյ Հարցումները կը բովանդակեն յաղագս դիւաց (Ա.), վասն օսհման դիւաց (Ա'), վասն յանցմանն սատանայի (Բ.), յոր դասէ անկան (Գ.), յաւերժահարսունք եւ քաջք եւ այն զինչ են (Դ.), վասն էր սատանայի մեղքն է անթողի (Ե.), վասն հրեղէն վիշապին (Զ.) եւ ո՞րքան է անկումն սատանայի (Է.), ուրեմն դիւաբանութեան աւելի ընդարձակ տեղ շնորհուած է մեր գրութեան մէջ քան Տաթեւացոյ քով:

ասկայն այս թուակարգութեամբ շատ ան-
բնական տեղ կը գրաւեն զրութեան մէջ.
այս հարցումներուն սկզբնական բնիկ տեղն
էր կը կարծեմ լլ. եւ լլ. հարցումներուն
միջեւ, նախ վերիվայր կարգաւ ժ. հար-
ցումը "Եւ պատկեր Աստուծոյ զմարդ ո՞ր-
պէս պարտիմք իմանալ" յետոյ ժ. հար-
ցումը "Եւ զմարդ ծննդեամբ աճելոց էին"
եւ այն եւ վերջապէս ԿԱ. հարցումը "ըն-
դէ՞ր արդեաւք" եւ այն: Այս կարգը կը
պահանջէ զոնէ ծննդոց գրքին պատմական
ընթացքը: Ահա ծննդոց Ա. գլխոյն մեկ-
նուած տեղերը զէմ յանդիման:

ծննդոց հարցմ. եւ պատասխ.

Ա. 1. "Իսկզբանէ արար Աստուած զեր-
կին եւ զերկեր":
Ի. "Հարցանեմ
այժմ թէ քանի՞ էրկին
եւ Ի. "Էրկեր
պատմեաց Մովսէս թէ
որք Աստուծոյ զերեք
տարրն այլ՝ զՅուր եւ
զաւր եւ զՏուր զինչ
իմանալք, միթէ ինք-
նավարք են":

Ա. 2. "Եւ խաւար ի
վերայ անդնդոց":
Լ. "Եւ թէ ոչ էր
խաւարն արարած, ըն-
դէ՞ր ասէ Գաւիթ թէ
արարեր զխաւարն եւ
եղեւ գիշեր":

Ա. 3—40. "Եւ ա-
սաց Աստուած եղեցի
լոյս եւ եղեւ լոյս":
Ի. "Լոյսն զոր յա-
ռաջին աւրն ասաց Աս-
տուած Եղեցի Լոյս՝ Ե-
րկէ՞ Լոյս միթէ այն է
յարեգակն եւ ի լուսին
եւ յաստեղս եգեալ":

Ա. 11, 20—21, 27.
"Բոցեացէ երկիր զբան-
ջար խոտոյ, ... եւ ծառ
պտղաբեր ... հանցեն
ջուրք զեռունս ... եւ
թռչունս թեւաւորս ...
եւ արար Աստուած
կէտս մեծամեծս եւ զա-
մենայն շունչ զեռնոց
կենդանեաց եւ զամե-
նայն թռչունս թեւա-

ծննդոց հարցմ. եւ պատասխ.
արար ... եւ արար Աս-
տուած զմարդն ... արու-
եւ էգ արար զնոսա":

Ա. 14—16. "Եւ
ասաց Աստուած, եղի-
ցին լուսաւորք ի հաս-
տատութեան երկնի...
եւ եղեցին ի նշանս եւ
ի ժամանակս ... Եւ ա-
րար Աստուած զերկուս
լուսաւորսն զմեծամեծս.
զլուսաւորն մեծ յիշխա-
նութիւն տուր զնոսն եւ
զլուսաւորն փոքր յիշ-
խանութիւն գիշերոյ եւ
զաստեղս ... Եւ եղեւ
զորդայն աւր շորրորդ":
Ի. "Մի՞ լոյս է ա-
րեգականն եւ լուսնի,
թէ բաժանեալ", Ի. "Երկինք
շարժի՞ն եւ
ի շնորջ գան", Լ. "Եւ
աստեղքն զնայունք են
թէ ընդ երկին բե-
ւեռեալք", Լ. "Միթէ
ընդ տարրն երկնից
պարտ իցէ իմանալ
զգնացս լուսաւորացն",
Լ. "Բայց զինչ իմաս-
ցուք զասելն Մովսէսի
վասն աստեղացն թէ՞ ո-
րք զնոս Աստուծոյ
չէ եղեցին ի նշանս. միթէ
զոր ինչ խաւարն աս-
տեղաբաշխքն ուղիղ
ինչ է. եւ կարե՞ն աս-
տեղքն առնել զայս",
Լ. "Չոք՝ եւ զիշխե-
լուսաւորսն ցոյցանէ՞ն՝ ա-
րեգակն տիւ առնելով
եւ աստեղքն զգիշերն
նշանակեն եւ ի շորրո-
րո՞ւսն լուսա-
ւորքն եղեն":

Ա. 5, 8, 13, 19,
23, 31. "Եւ եղեւ
երեկոյ եւ եղեւ վա-
ղորդայն ... աւր վե-
ցերորդ":
Լ. "Եւ ընդէր Գա-
ւիթ ասէ թէ ասաց եւ
երեկոյ եւ եղեւ վա-
հաստատեցան ... եւ
Մովսէս ի վեց ուր ցու-
ցանէ եղեալ", Լ. "Եւ
որ է առաջին՝ տիւն թէ
գիշերն": Պատասխանի
— ոմանք կարծեցին
զերեկոյն սկիզբն ա-
ւուրն եւ առաջին վասն
ասելոյն Մովսէսի թէ
երե- երեկոյ ե- երե-
կորդայն:

Ա. 26. "Եւ ասաց
Աստուած, արասցուք
մարդ ըստ պատկերի
բանիւ գոյացոյց, իսկ

ծննդոց հարցմ. եւ պատասխ.
մերում եւ ըստ նմա-
նութեան":
զմարդն խորհրդով,
քանզի ասէ թէ ասաց
Աստուած, որքո՞ւս
արք" Ծ. "Եւ պատ-
կեր Աստուծոյ զմարդ
որպէս պարտիմք իմա-
նալ":

Ա. 28. "Աճեցէք
եւ բացմացարուք":
Ծ. "Եւ զեմարդ
ծննդեամբ աճելոց էին,
թէ չէին յանցանաւք
յախտաւոր ամուսնու-
թիւն անկեալ. եւ ո՞ր
ընդ աւրհնութիւնն
Աստուծոյ անցէ՞ ա-
սելովն":

Ա. 29. "Եւ ահա-
ւաղիկ ետու ձեզ զա-
մենայն խոտս երմանելի՝
սերմանել սերմն ... եւ
զամենայն փայտ որ
ունիցի յինքեան պը-
տուղ սերման սեր-
մանելոյ":
ԿԱ. "Ընդէր ար-
դեաւք զի զանասունն
յետոյ տալոց էր ի կե-
րակուր յառաջնումն
զբանջարսն եւ զպը-
տուղսն ետ մարդոյն
յուտել եւ ոչ զնոսա,
զի ասաց թէ ան էր-
յեղ զսերմայն ի որ սեր-
մանել է անսերմայն
պտուղ ծառոց":

ծննդոց Գրքին Բ. գլխոյն պատմու-
թեան ընթացքը թող կու տայ ինձի պըն-
դելու հաստատապէս թէ մեր ինդրոյ նիւթ
զրութեան առաւելապէս լի. — Հ. հար-
ցումները քայքայուած թղթերու ետեւա-
ռաջ զետեղումով չափազանց խանդա-
րուած են. կը կարծեմ թէ հարցումներու
նախկին կարգը կարելի է վերակազմել
ծննդոց գրքին հետեւելով տուն առ տուն,
այսինքն լլ. հարցման շարունակաբար կցե-
լով հետագայ հարցումները՝

ԿԲ. հարցումն = ծննդ. Բ. 1
ԿԳ. " = " Բ. 3
ԼԹ. " = " Բ. 7
Խ. " = " Բ. 7
ԽԱ. " = " Բ. 7
ԽԲ. " = " Բ. 7
ԽԳ. " = " Բ. 7

Ծ. Հ. հարցումն = ծննդ. Բ. 7
ԿԴ. " = " Բ. 8
ԿԵ. " = " Բ. 8
ԿԶ. " = " Բ. 9
ԿԷ. " = " Բ. 9
ԿԸ. " = " Բ. 9
ԿԹ. " = " Բ. 10
Յ. " = " Բ. 11—14
ՅԱ. " = " Բ. 15
ՅԲ. " = " Բ. 16—17
ՅԳ. " = " Բ. 17
ՅԴ. " = " Բ. 17
ՅԵ. " = " Բ. 18
ՅԶ. " = " Բ. 19
ՅԷ. " = " Բ. 19
ՅԸ. " = " Բ. 20
ՅԹ. " = " Բ. 20
ՅԱ. " = " Բ. 20
ՅԲ. " = " Բ. 20
ՅԳ. " = " Բ. 20
ՅԴ. " = " Բ. 20
ՅԵ. " = " Բ. 21, 23
ՅԶ. " = " Բ. 23
ՅԷ. " = " Բ. 25

Ինչպէս յաջորդ համադրութիւնը ցոյց
կու տայ ծննդոց գրքին Բ. գլխոյն 25 տնա-
համարներէն հազիւ 19 մեկնաբանուած են
հարցումներ եւ պատասխանիքի մէջ, մնա-
ցած համեմատաբար նուազ տնահամարնե-
րու մեկնութիւններն անտարակոյս կորած
են քայքայուած թերթերու անկումով:
Դժուար է միայն որոշել սկզբնական տե-
ղերը Ծ. Հ. հետաքրքրական հարցման, ուր
գործածուած է հաստուած մը "Գիրք տղայ-
ութեան տեառն մերոյ Յիսուսի Բրիտանի"
անվաւերականէն, որ թարգմանուած է
կըսուի 590 ին (Սամուէլ Անեցի,
էջ 78): Կը շեշտեմ անցողակի թէ այս
թուականը Հրատարակիչը մատնած է շատ
նեղ զրութեան, որմէ խուսափելու դիտու-
մով ստիպուած է զրել սա տողերը՝ "Եթէ
Նղեշ (Գիրք տղայութեան անվաւերակա-
նին) այս թարգմանութիւնն ունի աչքի
առջեւ, կամ անոր թարգմանութեան ժա-

մինչ բանասրկուին պատրանքով եւ նախա-
մարդոյն անաստուծեամբ յառաջ եկած
պատժական կացքը — տրամուծեամբ
ճնդես որդի, քրտամբք երեսաց քոց կերի-
ցես զհաց քո, հող էիր եւ ի հող դարձցիս
— կենսական էր ու անձնական եւ շարու-
նակ կ'այլկոծէր մտքերը՝ անհամար «ըն-
դէր» ներու եւ «զեւրդ» ներու մղելով աս-
տուածապատիժ աղամորդին: Հարկ անհրա-
ժեշտ էր պատասխանել ստիպողական այս
հարցերու: Կարելի է եւ թաղրել նոյն իսկ
անձուկ մտքով Արարածոց կամ ծննդոց
զրոց ամբողջական մեկնութիւն, առանց մով-
սիսեան պատմութեան Գ. եւ Գ. պրոֆեսոր-
րու այլ մեկնութեան գոյութեան: Եւ կարե-
ւոր այս մեկնութեան պակասը մեր խնդրոց
նիւթ գրութեան մէջ, կարելի է լուծել
միայն ձեռագրական կորուստ պնդելով:

(Շարունակելի:)

Հ. Ա. ՎԱՐՊԱՆՅԱՆ

**ԼՈՒՍԱՐԱՆՈՂ ՆՈՐԱԳԻՏ ՎԱՆՔԱՎՈՐՈՒԹԻՒՆ
ՄԸ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՊԱՏՐԻԱՐԿԻ ՄԱՍԻՆ**

Անցեալ տարի Անգղիացի բանասէր մը՝
(Sir Herman Gallancz) հրատարակեց ի
Լոնդոն լատիներէն ինքնագիր միակ ձեռագ-
րի վրայէն Բասորայի Կարմեղեանց հնագոյն
տարեգրութիւնը, հանդերձ Անգղիերէն տեղ
տեղ ո՛չ այնքան ճշգրիտ ու հարազատ
թարգմանութեամբ: Արդ՝ նոյն գրութի միա-
գրեան տարեգրութեան մէջ կը գտնուին
բասորանակ Հայոց մասին հետաքրքրական
ինչ ինչ տեղեկութիւններ, որոնցմէ այս ան-
գամ միայն հետեւեալը յառաջ բերելու կը
փութամ՝ հաւատարմութեալ եւ լուսարանելու
համար ինչ որ արդէն գրած էի Հանդէսիս
մէջ 1927, էջ 333:

Յիշեալ հրատարակութեան վերնա-
գիրն է.

Chronicle of events between the years 1623
and 1733 relating to the settlement of Car-
melites in Mesopotamia (Bassora).

Ասոր 85, 86 էջերու վրայ կը կարդանք
հետագայ տողերը:

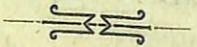
Cum illo sacerdote erat etiam unus epi-
scopus, qui vocabatur Aones, qui etsi exte-
rius non se gereret tam impertinenter, alios
tamen stimulare non cessabat; cui spero
Deus pepercerit, errores enim suos detesta-
tus est et fidem Catholicam professus est an-
tiquam moreretur, sicut videbimus anno se-
quenti...

Redeamus ad supradictum Episcopum
Armenum dominum Joannem, qui dum sa-
nus esset satis alienum a religione Catholica
se demonstrabat saltem exterius, interius
enim esse Catholicum mihi pluries protesta-
tus est, sed non posse talem se profiteri
dicebat propter suae gentis respectum, talis
enim respectus majus est vinculum quo solet
diabolus allegare Armenos, paucos quippe
ex eorum doctoribus aut literatis vidi, qui
mihi ingenue non confessi sint, se vere nosse
et scire puritatem fidei Christianae esse
quam docet ecclesia Romana, sed propter
respectum alterius ad alterum, quo diabolus
eos stringit, pauci sunt qui tales se profiteri
exterius audeant, et ex eorum numero fuit
dictus dominus Aones Episcopus qui olim
fuit patriarcha Constantinopolitanus, id est,
pro Armenis intrusus, verus enim patriarcha
est quem nominat, vel saltem confirmat le-
gitimus Sancti Petri successor Pontifex Ro-
manus.

Dictus autem Episcopus Aones suo
patriarchatu non contentus ad Hierosolimi-
tanum inhiebat, pro quo obtinendo multas
in vanum fecit expensas nihil enim obtinuit,
et cum creditoribus, a quibus pro hoc poe-
cunias mutuo acceperat satisfacere non pos-
set, huc se refugere coactus est, et hoc for-
san ex divina providentia, ut saluti suae pro-
viderat, hic enim in morbum decidit, et saepe
saepiusque a nobis visitatus tandem fidem
Catholicam, cum singulari devotione pro-
fessus est die 17a Junii istius anni Domini
1684 et cum bis in morbo confessus et com-
municatus fuisset ingravescente morbo
Sancta Extrema Unctione munitus animam
Deo reddidit die decima Julii, et die sequenti
sepultus est in coemeterio nostro dicto
Haissa Ben Mariam.

Ի Բաղդադ, 8 Նոյ. 1928:

ՆԵՐՍԷՍ Ա. ՄԱՅՆՆԱՆ

**ՖԵԼԻՔՍ ՕՍՎԱԼԴ
ԵՐԿՐԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՅԱՅԱՍՏԱՆԻ**

ԳԵՐՄ. ԹՐԳՄ.

ՕՏՏՈՅ ՎԻԼՔԵՆՍ

ԳԵՐՄԱՆԵՐԻՆ ԲՆԱԳՐԻՆ ՓՈՒՆԳՐՈՒՄԾ
ՀԱՅԵՐԵՆԻ

(Շարունակելի:)

Բ.

**ԱՎՆԱՐԿ ՄԸ ԽԱՒԱԳՐՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ԼԵՐԱՆՑ ՏԵՍԱԿՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ**

(Տես երկրախօսական Տախտակ 2:)

3.— Երկրախօսական խաւակարգը Հայաս-
տանի մանաւանդ իւր արեւելեան մասին մէջ՝
լաւ զարգացած է ու ծանօթ: Եւ արդէն
կատարուած է մանրադիտական ուսում-
նասիրութիւն մը բաղմաթիւ ժայթքա-
քարերու (Eruptivgesteine, հրաբխային,
հրածորան քարեր): Սակայն եւ այնպէս
տակաւին ընելը չափազանց շատ բան կայ,
որովհետեւ երկրին երկրախօսական յորի-
նուածօրէն հետազոտութեան մը մինչեւ
այժմ չէ ձեռնարկուած. եւ Տաւրոսի եւ
իւր նախալեւանց, Տարսիսի եւ մինչեւ ան-
գամ դիւրամատչելի Պոնտական երկրա-
մասին երկրախօսական կազմութեան նկատ-
մամբ միայն ցանցաւ տեղեկութիւններ ու-
նինք: Ընդհանրապէս առեալ՝ կենդրոնա-
կան բարձրաւանդակն այնպէս ծածկուած է
նորածամանակեայ լճադիրտերով ու հրա-
փրփուրներով որ միջակենդանական (meso-
zoisch) եւ հնագոյն քարեր հոն ցանցաւ-
օրէն երեւան կու գան: Յուրա (Jura) կը
նշանակուի միայն արեւելեան եզրալեւանց
մէջ եւ Ուրմիոյ լճին շրջակայքը:

ՆԱԽԱԳԻՏԻՈՆԵԱՆ ՔԱՐԵՐ

4. — Սաստիկ ծալուած, խարխալած
եւ թերթատուած գղձաքարեր (Gneis),
եւ ուրիշ բիւրեղական հերձաքարեր

(Schiefer)՝ Հայաստանի հնագոյն քարերն
են: Ասոնք՝ որչափ տեղեկութիւնները
կը հաստատեն, կը ձգուին Հարաւարեւ-
մուտքէն դէպ ի Հիւսիսարեւելք ուղղու-
թեամբ: Ասոնք կը կազմեն դիմացկուն զան-
գուածներ, որոնք յաջորդող ամէն ծալմանց
դէմ բաւականէն աւելի արդեւելք ազդեցու-
թիւն մը գործած են:

Հայկական Տաւրոսն այն հին զանգուած-
ներուն կարեւորագոյնն է: Կը բաղկանայ փայ-
լարային, քլորիտային, ճարպակային (տալկ) եւ
կաւային հերձաքարերէ, ծալուած մարմոր-
ներէ եւ կրահերձաքարերէ, որձաքարակներէ
(Quarzit) եւ գղձաքարերէ, որոնց մէջ յաճախ
կ'ընկերանան օձակձեր (Serpentin, Վանայ լճի
հարաւային ափը²), հոմահերձաքարեր (Horn-
blende-Schiefer «եղջերափայլ-հերձաքար»),
եւ երբեմն նաեւ հատաքար (կամ գրանիտ)
(Վանիկ՝ քէսերի ձորի մէջ), կամ զատաքար
(Diorit⁵⁸, ի Մուկուս եւ Շիրվան): Հերձաքա-
րային այս զանգուածը կը տարածուի յամենայն
դէպս Ռովանդուզէ սկսեալ դէպ ի արեւմուտք
մինչեւ Ուզունեայլա (Ալպիտանի հիւսիսա-
կողմը). ուր ասոնց վրայ դեռնեան քա-
քեր⁹⁵ նստած են: Միեւնոյն աղերսը կը տես-
նուի Տաւրոսի ամէնէն աւելի արեւելեան
ծայրն ալ:

Փայլար-հերձաքարի եւ ծալուած մարմորի
յաճախ փոխնիփոխ իրարու յաջորդելը կրնանք
դիտել օրինակի համար Վանայ լճի վրայ գրտ-
նուող Գատուանի քով, ուր միայն իսկ 100'
տարածութեան վրայ հետեւեալ հատածն
երեւան բերուած է², այսինքն՝

1. Մութ գորշ, թերթահերձ մարմոր՝ կրա-
սպաթի երակներով, 25'.
2. Բաց գուևով որձաքարային փայլարահեր-
ձակ (Quarzglimmerschiefer), 20'.
3. Բաց-կանաչ, քլորիտային փայլարահեր-
ձակ որձաքարի աչքերով, 25'.
4. Մութ գորշ, թերթահերձ մարմոր՝ կրա-
սպաթի երակներով, 30'.

Եփրատի վրայ կապան-Մատենի մէջ ալ
նման հատած մը կը գտնուի⁹², այսինքն՝

1. Ճերմակ, շաքարահատիկի մեծութեամբ
կամ աւելի մեծահատիկ կիր.
2. կապոյտ, թերթահերձ կիր.
3. Փայլարահերձակ (Glimmerschiefer փայ-
լար-հերձաքար).